

Wojciech Góralski

"La separazione matrimoniale a causa di adulterio (can. 1152). Studio di una tradizione bimillenaria",
Łukasz Waclaw, Romae 1998 :
[recenzja]

Prawo Kanoniczne : kwartalnik prawno-historyczny 43/1-2, 245-248

2000

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Reasumując należy podkreślić, iż publikacja ukazuje w sposób wyczerpujący ważność instytucji *życia braterskiego we wspólnocie*. Wyraźnie podkreśla, że od jego zachowania zależy skuteczność podejmowanych przez zakonników dzieł apostołskich, natomiast zaniechanie jego lub osłabienie prowadzi do powolnego zaniku instytutu. Lektura książki nasuwa wnioski, że bez *życia braterskiego we wspólnocie* życie zakonne wydaje się być pozbawione sensu. Pozostaje mieć nadzieję, że recenzowana pozycja stanie się pomocą w rozwiązywaniu konkretnych problemów życia wspólnego, a także w szerszym spojrzeniu na ten istotny element instytutów zakonnych i stowarzyszeń życia apostołskiego.

Bożena Szewczul

Wacław Łukasz *La separazione matrimoniale a causa di adulterio (can. 1152). Studio di una tradizione bimillenaria, Romae 1998, Pontificium Athenaeum Sanctae Crucis, Facultas Iuris Canonici, ss. 214.*

Praca starannie wydana przez Papieski Uniwersytet Św. Krzyża w Rzymie, jest dysertacją doktorską kapłana – Polaka należącego do diecezji koszalińsko-kołobrzeskiej. Jej relatorami byli profesorowie wymienionej uczelni: J. Carreras i P. Gefaell. Została ona poświęcona separacji małżonków z powodu cudzołóstwa (kan. 1152 kpk z 1983 r.). Siegając do patrystyki, dekretów papieskich, uchwał soborów i synodów, *Corpus Iuris Canonici*, dokumentów Urzędu Nauczycielskiego Kościoła, dokumentacji dotyczącej kodyfikacji prawa kanonicznego z 1917 i 1983 r. oraz obydwu kodeksów Kościoła łacińskiego, a także szeroko nawiązując do literatury przedmiotu (pomiędzy innymi szereg prac w języku polskim) Autor zaprezentował wyniki swoich badań ubogacając literaturę kanonistyczną cenną pozycją monograficzną. Czytelnik zapoznaje się z bogatą historią instytucji, która została rzetelnie przebadana na przestrzeni dwóch tysięcy lat istnienia Kościoła. Podstawowa teza ks. Łukasza sprowadza się do stwierdzenia, iż separacja małżeńska z powodu cudzołóstwa, posiadając swoje korzenie w Ewangelii, była stosowana od czasów Chrystusa, jednak nigdy – tak w doktrynie, jak i w orzecznictwie – nie naruszała zasady nierozzerwalności węzła małżeńskiego.

Na strukturę opracowania składają się cztery rozdziały. W rozdziale pierwszym Autor ukazuje cudzołóstwo i jego konsekwencje w ustawodawstwie małżeńskim Kościoła od starożytności do XI w. Punkt wyjścia stanowi tutaj spojrzenie na cudzołóstwo w kontekście kulturowym świata antycznego: rzymskiego i żydowskiego. Ukazując najpierw genezę rodziny monogamicznej oraz regulacji prawnej w przedmiocie cudzołóstwa, ks. Łukasz omawia następnie strukturę małżeństwa w prawie rzymskim, a także uregulowania tego prawa dotyczące cudzołóstwa i jego konsekwencji, po czym zatrzymuje się nad zjawiskiem poligamii w świecie judaistycznym, rozumieniem małżeń-

stwa w tradycji żydowskiej oraz cudzołóstwem i jego konsekwencjami w judaizmie. Okazuje się, że zarówno w prawie rzymskim, jak i żydowskim idea separacji była nieznaną, zaś za popełnienie cudzołóstwa groziła kara śmierci oraz opuszczenie winnego zdrady małżonka przez współmałżonka (rozwód), pozwalające na zawarcie nowego małżeństwa. Tego rodzaju praktyka nie była jednak czymś szczególnie oryginalnym odpowiadając w istocie rzeczy zwyczajom panującym wśród ówczesnych ludów sąsiednich. Cudzołóstwo bowiem, już w najstarszych kodeksach starożytności (m.in. w kodeksie *Lipit-Isthar* i w kodeksie Hammurabiego) było traktowane jako czyn zasługujący na karę.

W dalszym ciągu rozdziału omawia się cudzołóstwo w nauczaniu Jezusa Chrystusa. Autor zwraca najpierw uwagę na nowe elementy nauki Chrystusa w przedmiocie małżeństwa i cudzołóstwa, następnie zaś przedstawia to ostatnie jako przyczynę separacji małżeńskiej w nauczaniu Chrystusa. Analizując teksty Ewangelii św. Mateusza (5,32; 19,9) i I Listu św. Pawła do Koryntian (7,10-11) ks. Łukasz zauważa, iż pierwszy ze wskazanych wyżej tekstów Ewangelii Mateuszowej (tzw. klauzula Mateusza) nie zwiera wyjątku od zasady nierozzerwalności małżeństwa, lecz oznacza opuszczenie małżonka winnego cudzołóstwa w drodze separacji. Instytucja separacji małżeńskiej wskutek cudzołóstwa znalazła swoją podstawę w nauczaniu Chrystusa, przy czym stanowiło to zupełnie *novum* w ówczesnym świecie antycznym. Według Chrystusa, podkreśla Autor, cudzołóstwo pozostaje poważnym wykroczeniem, gdyż jest naruszeniem prawa Bożego i poważnym uszczerbkiem zadany świętości małżeństwa, zamierzonej przez Stwórcę. Instytucja separacji małżonków została następnie bliżej określona przez uczniów Jezusa, dla których zasada nierozzerwalności małżeństwa nie mogła w żaden sposób doznawać wyjątków.

Następnie Autor snuje rozważania nad cudzołóstwem w Kościele w ciągu pierwszych pięciu stuleci. Po przypomnieniu zasad, jakimi pierwsi chrześcijanie kierowali się w stosunku do instytucji małżeństwa, ukazuje cudzołóstwo i jego konsekwencje w doktrynie Kościoła pierwszych stuleci. Zwraca uwagę, że w Kościele pięciu pierwszych wieków istniało z jednej strony prawo – obowiązek oddalenia małżonka, który dopuścił się cudzołóstwa, z drugiej zaś niezmienna była nauka o nierozzerwalności małżeństwa i zakazie zawarcia nowego małżeństwa po oddaleniu współmałżonka. W odróżnieniu więc od prawa rzymskiego i żydowskiego, nauka chrześcijańska uznając oddalenie współmałżonka nie dopuszczała możliwości zawarcia nowego małżeństwa zarówno przez małżonka niewinnego, jak i winnego. Już więc w pierwszych wiekach działalności Kościoła istniała separacja małżonków z powodu cudzołóstwa.

Kościół pierwszych wieków funkcjonował w środowisku, w którym rozwód z powodu cudzołóstwa, jak również ponowne małżeństwo były uznawane za coś normalnego. Zjawisko to stanowiło znaczną przeszkodę w akceptowaniu nauki Chrystusa o absolutnej nierozzerwalności małżeństwa. U chrześcijan pierwszych stuleci istniał więc

w konsekwencji prawdziwy rozwód z powodu cudzołóstwa. Ponieważ jednak nie istniały jeszcze wówczas regulacje kanoniczne w tym względzie, a istniała potrzeba uznawania ustawodawstwa cywilnego, w którym separacja prawna nie była do przyjęcia, chcąc stosować zasadę monogamii chrześcijaństwo nie mogło nie skorzystać z tego jedyne go środka, jakim dysponowało, tj. oddalenia małżonka. Nie można więc mówić, nadmienia ks. Łukasz, o prawdziwej instytucji prawnej separacji, można natomiast mówić o pewnym rodzaju separacji małżeńskiej, stworzonej dzięki środkom mającym w owym czasie znaczenie, tj. instytucji prawnego oddalenia małżonka. W ciągu pięciu pierwszych stuleci trwa pierwszy etap kształtowania się doktryny i prawa Kościoła, a separacja – poprzez wspomnianą instytucję – jest tego dowodem.

W końcowej części rozdziału Autor traktuje o cudzołóstwie jako przyczynie separacji w okresie głębokiego średniowiecza (VI-XI w.). Nakreśliwszy ramy polityczno-społeczne głębokiego średniowiecza Autor ukazuje instytucję małżeństwa w środowisku w kontekście społecznym epoki, a następnie koncentruje się na kwestii separacji małżeńskiej z powodu cudzołóstwa. Doniosłe jest stwierdzenie, że w tym okresie cudzołóstwo zostało uznane jako słuszny motyw oddalenia winnego współmałżonka przez wszystkich papieży epoki.

Przedmiotem rozdziału drugiego jest separacja małżeńska z powodu cudzołóstwa w *Corpus Iuris Canonici*. Na wstępie ukazano kontekst społeczny i prawny epoki, następnie instytucję małżeństwa średniowiecznego, wreszcie cudzołóstwo jako przyczynę separacji. Autor dokonuje tutaj pogłębionej analizy źródeł przedstawiając rozwój instytucji separacji małżeńskiej wraz z rozwojem prawa kanonicznego w złotym okresie tegoż rozwoju. Niemalą rolę odegrał tutaj Dekret Gracjana, jak również *Dekrety* Grzegorza IX. Charakterystyczne jest m.in. to, że w okresie od Gracjana aż do początków XVI w. problem nierozzerwalności małżeństwa oraz separacji małżonków nie był przedmiotem nauki Kościoła. Niewzruszona jednak pozostawała zasada nierozzerwalności małżeństwa.

W rozdziale trzecim ks. Łukasz referuje sprawę separacji małżeńskiej z powodu cudzołóstwa w okresie potrydenckim. Na wstępie wskazuje na instytucję małżeństwa w Europie Zachodniej w okresie od XVI do XIX w., następnie omawia sprawę kształtowania się kanonu Soboru Trydenckiego na temat separacji małżonków z powodu cudzołóstwa. Sobór zaakcentował zasadę nierozzerwalności małżeństwa (sess. XXIV, can. 7 de ref.). Interesująca jest prezentacja debaty soborowej w kwestii separacji, jak również samego kanonu soborowego (wyżej wymienionego).

Autor omawia następnie naukę katolicką na temat separacji w Kościołach wschodnich, a następnie interwencje Stolicy Apostolskiej w przedmiocie separacji z powodu cudzołóstwa. Podkreśla się w nich z jednej strony potrzebę obrony nauki Kościoła przed protestantami (m.in. na temat nierozzerwalności małżeństwa), z drugiej zaś niezbędność jej przekazywania.

Rozdział czwarty został poświęcony separacji małżeńskiej z powodu cudzołóstwa w kodyfikacjach prawa kanonicznego z 1917 i 1983 r. Na uwagę zasługuje tutaj wnikliwa analiza prac redakcyjnych prowadzonych zarówno w odniesieniu do jednego, jak i drugiego zbioru. W *kpk* z 1917 r. (kann. 1129 -1130) cudzołóstwo zostało uznane jako powód do wystąpienia o separację., podobnie w *kpk* z 1983 r. (kann. 1152). Trafnie zauważa ks. Łukasz tendencję kodyfikatorów po Soborze Watykańskim II do „upastoralnienia” norm w tym zakresie (położenie akcentu na doprowadzenie do pojednania małżonków w drodze przebaczenia cudzołóstwa przez stronę niewinną).

Praca przybliży zatem czytelnikowi genezę instytucji separacji małżeńskiej wskutek wiarołomstwa jednej ze stron, sięgającą nauczania Chrystusa. Jednocześnie ukazuje długi proces ewolucji, gdy chodzi o ostateczne ukształtowanie się norm prawnych w tej dziedzinie. Baczna uwagę Autor zwraca na kontekst historyczny tej ewolucji nie pomijając spraw istotnych. Nie wikła się przy tym w kwestie zbyt szczegółowe. Zarówno metoda historyczno-prawna, jak i analityczna zostały właściwie zastosowane. Wspomniana na wstępie główna teza ks. Łukasza znalazła pełne uzasadnienie.

Pracę można polecić nie tylko kanonistom, szczególnie interesującym się kanonicznym prawem małżeńskim, lecz także moralistom i pastoralistom.

Ks. Wojciech Góralski

Ks. Mirosław Si tar z, Kolegium Konsultorów w Kodeksie Prawa Kanonicznego 1983 i w partykularnym prawie polskim, Lublin 1999, ss. 216, 4.

Wnikliwa analiza zagadnienia kolegialności biskupów dokonana podczas Soboru Watykańskiego II przyczyniła się do pogłębienia teologii kapłaństwa i bardziej właściwego rozumienia roli prezbiterium w życiu Kościoła partykularnego. Zgodnie z nauką Soboru prezbiterat nie może być pojmowany jako mniej wartościowy stopień święceń, ale jest on prawdziwym uczestnictwem w kapłaństwie Chrystusa. Stąd też prezbiterzy w wykonywaniu swoich zadań nie działają jako delegaci biskupa, lecz we własnym imieniu, będąc jego niezbędnymi i koniecznymi współpracownikami. Współczesne warunki działalności duszpasterskiej domagają się wzajemnego kontaktu prezbiterów, wymiany myśli, wspólnotowego działania. Stopień święceń i wynikające stąd przyporządkowanie jurysdykcyjne sprawiają jednak, iż nieodzowna jest ich żywa łączność z biskupem, pastercem Kościoła partykularnego. W tej perspektywie doktrynalnej dotychczasowe instytucje prawne wspierające biskupa w kierowaniu diecezją, takie jak kapituła katedralna, czy też konsultorzy diecezjalni stały się niewystarczające. Sobór uznał, że w obecnych warunkach realizacja misji, jaka została powierzona Kościołowi, wymaga nowych form kolegialnego działania i wspólnotowej odpowiedzialności za życie Ludu Bożego, którego dobro powinno być najwyższą zasadą w zarządzaniu Kościołem. Pojawiło się